

RIIGIKOGU KANTSELEI ÕIGUS- JA ANALÜÜSIOSEKOND

Eesti rahvastikuolukord rändekriisi järel

Nr. 2

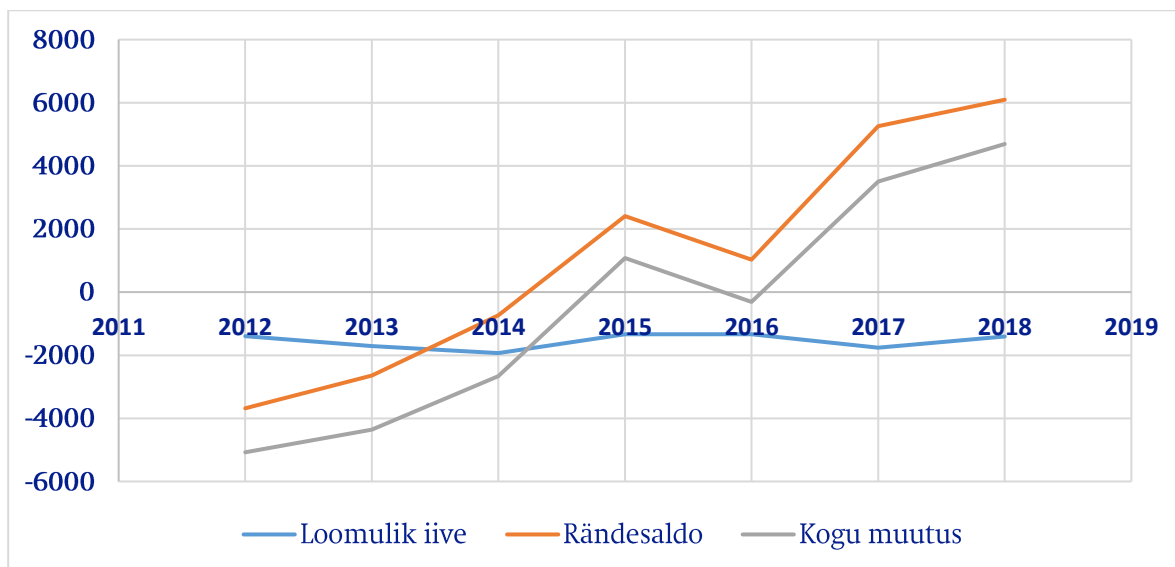
30.01.2019

Eesti rahvastikuolukorra kirjeldamisel on väljendatud erinevaid seisukohti ja hinnanguid eriti nüüd, hiljutise Euroopa rändekriisi järgses arenguetaapis. Soovitusi ja tegutsemisviisi pakutakse nii programmilistena kui ka üldise mõttevahetuse korras välja laialdskaalal – alates rangematest meetmetest sisserände piiramisel kuni teravast tööjõu vajadusest tingitud teatava lõdvenduspoliitikani.

Järgnevas ülevaates on keskendutud valikuliselt vaid mõnele aspektile Eesti pere- ja rändeküsimuste käsitlemisel. Võrdlusena on kasutatud Soome perepoliitika soovitusi koostamise ümber toimuvat arutelu.

Üldisema pildi käesolevaks ajaks välja kujunenud kahest peamisest tegurist, mis on muutnud Eesti rahvaarvu kujunemist viimase kaheksa aasta jooksul, võib saada jooniselt nr 1.

Joonis 1. Rahvaarvu muutumine 2012–2018 (tuhat inimest aastas)

Allikas. Statistikaamet, stat.ee

Eesti rahvaarv on viimase kolme aasta jooksul sisserände arvel mõnevõrra kasvanud. 2019. aasta 1. jaanuaril oli Eesti rahvaarv 1 323 820 inimest. Negatiivse loomuliku iibe tõttu (surmade arv ületas sündide oma) vähenes rahvaarv 1400 inimese võrra ning positiivse välisrändesaldo tõttu (Eestisse saabus elama rohkem inimesi kui siit lahkus) suurenes 6090 võrra. Kokku kasvas Eesti rahvaarv 2018. aasta jooksul 4690 inimese võrra (so ligi 0,4 % aastas). Eestis sündis 2018. aastal

14 270 last, mida on 500 lapse võrra rohkem kui aasta varem. Sündide arvu kasv olukorras, kus aktiivsest sünnituseast (20–44) on väljumas rohkem naisi, kui sinna jõudvaid, tähendab sündimuskordajate tõusu.

Kuna sisseränne on rahvastikumuutuste üks peamisi mõjutajaid, siis on vajalik meenutada mõningaid olulisemaid aspekte ja suundumusi Eesti rändepoliitika kujundamisest viimaste aastate jooksul.

Sisseränne riigi strateegiadokumentides

Välis tööjõu sisserände valikulisest soodustamisest hakati Eestis poliitilisel tasandil rääkima 2003. aastal moodustatud valitsusliidu koalitsioonilepingus. Tegemist oli tähelepanuväärse pöördega sisserändesse suhtumisel, millest alates on kolmandate riikide kodanike rännet hakatud teadvustama kui võimalikku kasutegurit Eesti majandusele ja tööturule. Oskustel põhineva valikulise rändepoliitika ideed on edasi kandnud ka järgnevad valitsused. Suhtumise muutumine kajastub ka sõnastuslikes rõhuasetustes. Varem räägiti Eesti puhul eeskätt konservatiivsest rändepoliitikast, kuid 2014. aastast iseloomustatakse riigi sisserändepoliitikat pigem sõnadega „juhitud“, „tasakaalustatud“ ja „teadmispõhine“. See omakorda eeldab rändepoliitikas senisest enam uuringutel ja analüüsidel tuginevaid otsuseid, nii nagu teisteski valdkondades.

Eesti praegust sisserännet reguleerivate abinõude eesmärk on selliste välismaalaste Eestisse tulek, kes annavad ühiskonnale tervikuna lisandväärtust ja kelle Eestis viibimine on kooskõlas avalike huvidega. Sama ideed kannab ka talendipoliitika tegevuskava „Work in Estonia“ või Eesti kodanike tagasipöördumisele suunatud projekt „Talendid koju“, mille eesmärk oli suurendada (välis)spetsialistide kaasamist Eesti tööturule ja majanduse rahvusvahelistumist. Riigi arengudokumentides on rändepoliitika eesmärk sõnastatud siiski üsna üldiselt. Dokumentidest ei selgu, milles lisandväärtus ühiskonnale täpsemalt seisneb. Samuti pole seostatud sisserännet selgesti rahvastiku vähenemise ja vananemisega ning sellega kaasnevate muutustega ühiskonnas ja tööturul.

Nagu eespool öeldud, moodustavad märkimisväärse osa sisserändajatest isikud, kelle Eestisse saabumist ei saa oluliselt piirata (pererändajad, rahvusvahelise kaitse saajad). Nende inimeste puhul vajavad tähelepanu eeskätt lõimumise ja kohanemise küsimused. Edukas kohanemine on parim tagatis, et sisserändajad ei muutuks asukohariigis sotsiaalsüsteemile koormaks ega ohuks avalikule korrale. Sellele kaasa aitamiseks on alates 2015. aastast kõigil uussisserändajatel võimalik osaleda tasuta kohanemiskoolitusel, mille käigus õpetatakse neile eesti keelt ja antakse ülevaade Eesti riigi ning ühiskonna toimimisest.

Eesti rändepoliitika ülevaate lõpetuseks väärrib märkimist, et valikulise sisserände võimaluste avardamise kõrval on oluline kindlustada ka rahvusriigi põhimõte. Nende eesmärkide vahel prima tasakaalu leidmine on Eesti rändepoliitika üks olulisi väljakutseid, eriti arvestades, et taasiseseisvuse algusajaga võrreldes saab riik otseste vahenditega mõjutada vaid üsna väikest osa sisserändest, väljarändest rääkimata.

Rändekriisi järgse perioodi peamised järeldused

Riikidevahelise rände mõju ühiskondadele on praegu suurem kui eales varem lähiajaloos. Paljudes Euroopa riikides on sisseränne muutunud peamiseks ja ainsaks rahvastikukadu tagasi hoidvaks või seda pidurdavaks teguriks. Rände lakkamisel pöörduks rahvaarv mõne kümnendi pärast kasvult kahanemisele isegi Põhjamaades, kui nüüdisaegse Euroopa kõige kestlikuma

rahvastikutaastega piirkonnas. Sellist olukorda võib iseloomustada kui demograafilist rändesõltuvust.

Arusaam, nagu aitaks sisseränne lihtsamini toime tulla rahvastiku vananemisest tulenevate väljakutsetega, on pikemas vaates ekslik. Ka sisserändajad saavad iga aastaga vanemaks, nende sündimus läheneb enamasti juba teises põlvkonnas sihtmaa keskmisele tasemele, kuid võib olla sellest ka väiksem. Seepärast eeldab edukas kohanemine vananemisega, mis kuulub demograafilise kaasajastumise paratamatute kaasnähtuste hulka, ühiskonnalt mitmekülgsemat vastust kui rände soodustamine. Rände abil saab leevendada töökäte nappust, kuid selle tee kaaslaseks kipub olema rahvastiku koostise teisenemine. Mitmes Euroopa riigis kujuneks praeguste suundumuste jätkumisel 21. sajandi teisel poolel välja rändelist päritolu rahvastiku enamus. See annab ainet mõtlemiseks, kas sisserännet võib mõnikord saada ka liiga palju.

Mitmete viimasel ajal Eestis tehtud rahvastikuproгноoside tulemused näitavad, et väljarände ja madala sündimuse jätkudes väheneks Eesti rahvaarv 21. sajandi lõpuks allapoole 800 000 piiri. Kahanemissuundumuse murdmisel tõuseb üheks keskeks küsimuseks see, kui palju panustada selle juures sisserändele ning kui tõsiselt üritada ühiskonna pere- ja lapsesõbralikumaks muutmise kaudu luua eeldusi sündimuse suurenemiseks. Lahenduse osana tuleb arvesse ka tagasirände soodustamine, kuid selle mõju on kahe ülejäänuga võrreldes siiski tagasihoidlikum. Neis küsimustes valikute tegemine ja poliitikate kujundamine on Eesti pädevuses.

Rahvastiku suurus ja struktuur mõjutavad ühiskonna toimimist, vajadust ressursside järele, institutsioone, väärtusi, hoiakuid, tööturгу, pensioneid, tervishoidu, elamuturгу, valimiskäitumist, majandust ja palju muud väga mitmekesisel ja sageli ka suisa vastandmargilisel moel.

Kestlike ja asjakohaste valikute tegemine sündimuspoliitika vahendite valikul ei ole seetõttu sugugi lihtne ülesanne, isegi kui lähtuda olemasolevat olukorda usaldusväärselt kirjeldavatest andmetest.

Sündimuspoliitika kujunemine Soome näitel

Arvestades mullust sündide arvu kasvu Eestis, võib meie 2018. aasta sündimuskordaja ulatuda isegi 1,7-ni. Soomes sündide arv (ja tõenäoliselt ka summaarne sündimuskordaja) möödunud aastal koguni vähenes. Seega kasvas vahe Eestiga läinud aastal ilmselt veelgi. Soomlaste jätkusuutlikkus on kokku kuivamas ja praegu ei paista ühtegi selget märki, mis annaks lootust olukorra paranemisele lähemas tulevikus. Küsitlusuuringud kinnitavad, et ka soov lapsi saada on Soomes märkimisväärselt kahanenud, seda ka võrreldes Eesti vastavate näitajatega. Keeruline olukord on pannud Soome poliitikuid otsima võimalikke põhjuseid ja probleeme nii haridus- kui ka perepoliitikast, kuigi neid peetakse maailma eesrindlikumate hulka kuuluvaiks. Käib vilgas uurimistöö lapsevanemate arvamuse selgitamiseks ja debatti püütakse kaasata kogu ühiskonda. Millistes muutustes lõpuks kokku lepitakse, ei selgu tõenäoliselt enne käesoleva aasta aprillikuud, mil toimuvad Eduskunna valimised. Oluline aruteluteema Soomes on ka laste koduhoiutoetus, mille sarnast Eestis pole. Seda toetust makstakse pärast vanemahüvitise lõppu kuni lapse kolmeaastaseks saamiseni juhul, kui laps või ka tema õed-vennad ei käi lasteaias ja neid kasvatatakse kodus. Toetussumma sõltub laste arvust ja nende vanusest, kuid on minimaalselt 338 eurot. Koduhoiutoetuse muudatuse ettepanekud ulatuvad seinast sein – toetuse kaotamisest toetussumma suurendamiseni, sõltuvalt erakonna maailmavaatest. Erinevus Eestist tuleb ilmsiks veel kahes aspektis. Kuna Soomes ei saa lapsevanem laste eest pensionilisa, mis kompenseeriks kas või osa lapsega kodus oldud ajast, pakuvad mõned erakonnad siingi muutust. Teine erinevus on seotud vanemahüvitisega, mida Soomes makstakse lühemat aega kui Eestis ja mille maksmise

aega mõned erakonnad sooviksid pikendada. Vanemapuhkused ongi tegelikult kujunenud perepoliitika debati keskseks teemaks. Kuigi kõik erakonnad mõõnavad, et mõningane vanemapuhkuse remont on vajalik, on nägemus muudatustest väga erinev. Vanemapuhkuste süsteemi püüti Soomes muuta juba 2018. aasta alguses, aga kuna uuendused oleksid nõudnud lisaraha, jäid need siiski vastu võtmata. Seejärel alustati praegugi jätkuva laiapõhjalise strateegia koostamisega kitsamalt sündimuspoliitika muutuste kujundamiseks.

Sündimus Eestis

Hinnanguliselt võiks keskmine laste arv Eesti 1980. aastate põlvkondades jääda vahemikku 1,80–1,85. Seejuures tuleb märkida, et eestlaste sündimus ulatub ilmselt 1,90-ni, ületades mitte-eestlaste oma juba alates 1940-ndatest aastakäikudest. Tegeliku laste arvu alusel mõõdetuna on Eesti sündimustase Euroopa Liidu keskmisest (1,69 last) ligi kümnendiku võrra kõrgem. Keskmise laste arvu osas sarnaneb Eesti sündimustase Lääne-Euroopa riikide keskmisega (1,82), olles eespool Ida-Euroopast (1,67) ja Lõuna-Euroopast (1,47), kuid jäädes maha Põhjamaadest (1,95). Taastetasemest jääb see alla 11–13%.

Eesti demograafia keskuse teadlased juhivad tähelepanu asjaolule, et põlvkondlik vaade pakub Eesti rahvastiku taastootmisele märksa julgustavamad (ning täpsemad) pildi kui perioodnäitajad. Erinevalt skeptikute arvamusest, kes on väitnud, et sündimust poliitikakujundamise abil märkimisväärselt suurendada ei ole võimalik, on teaduslikud uuringud tõestanud, et poliitikameetmetel ja ühiskondlikel oludel on sündimusele arvestatav mõju. Igal juhul oleks 11–13-protsendilist vajakajäämist asjatundlike rahvastikupoliitika meetmete valikuga vähendada märksa lootusrikkam, kui 24-protsendilist puudujääki, mida enim kasutatav summaarkordaja esitab.

Toivo Mängel
nõunik
toivo.mangel@riigikogu.ee

Kasutatud kirjandus

1. [Uussisserändajate kohanemine Eestis: valikud ja poliitikaettepanekud tervikliku ja jätkusuutliku süsteemi kujundamiseks. Uuringutulemuste lühikokkuvõte](#). Balti Uuringute Instituut, 2014.
2. Tammaru, Tiit jt. Inimarengu aruanne 2016–2017. [Eesti rändeajastul](#).
3. Danilson-Järg, Lea. [Soome otsib viise sündimuskriisi lahendamiseks](#). Postimees 28.01.2019.
4. Puur, Allan, Goldfelder, Mark. [Kui madal on sündimus Eestis tegelikult](#). Demograafiablogi 19.11.2018.